

KURITEGEVUS EESTI NSV-^x
1976. AASTAL

R. B e r g s o n ,
Eesti NSV Prokuratuuri Uurimisvalitsuse
ülema asetäitja

Võitlus kuritegevuse vastu on prokuratuuriorganite ees seisvatest ülesannetest üks tähtsamaid. On ju kuritegu ühiskonnaohtlik tegu, mis kujutab endast otsest ohtu meie ühiskonnale tervikuna, vaatamata sellele, kas konkreetne kuritegu ründas nõukogude ühiskondlikku või riiklikku korda, sotsialistlikku majandussüsteemi, sotsialistlikku omandit, kodaniku isikut, tema varalisi või muid õigusi.

Võrreldes 1975. aastaga vähenes 1976. a. Eesti NSV-s registreeritud kuritegude üldarv 9,7 % võrra, kuid kuritegude absoluutne arv jäi siiski kõrgemaks, kui oli 1974. a. Kuritegevus vähenes valdavas enamuses vabariigi linnades ja rajoonides, sealhulgas Viljandi rajoonis 24,8 %, Rakvere ja Paide rajoonis vastavalt 24,7 ja 22,9 %. Registreeritud kuritegude arv kasvas vaid Tartu ja Rapla rajoonis.

Kuritegude arvu üldise vähenemise taustal teeb muret asjaolu, et vähenemine toimus kergemate ja vähetähtsate kuritegude arvel (vastavalt 14,4 ja 2,2 %), kuid raskete kuritegude arv vabariigis tevikuna mõnevõrra kasvas (3,9 %). Kui viimased moodustasid 1976. a. 16,4% kõigist kuritegudest, siis Kingissepa rajoonis langes nende arvele 22,9, Narvas 21,1 ja Kohtla-Järvel 20,9 % kuritegudest. Samal ajal on reas vabariigi rajoonides raskete kuritegude osakaal suhteliselt väike - Haapsalus 6,8, Jõgeval 10,9 ja Harju rajoonis 12,2 %.

Rasketest kuritegudest kasvasid sellised nagu ülliraske kehavigastuse tahtlik tekitamine (12,2 %), vägistamine (10,3%) ja röövimine (4,8 %). Mõnevõrra vähenes tahtlike tapmiste arv.

^x Ettekanne peetud 27. veebruaril 1977. Avaldatakse lühendatult.

Koos kuritegude arvu vähenemisega vähenes ka arvele võetud kurjategijate arv. Kui Eesti NSV-s oli 1976. a. eelmise aastaga võrreldes arvele võetud 8,1 % kurjategijaid vähem, siis Rakvere, Viljandi ja Harju rajoonis ületas vähenemine tunduvalt vabariigi keskmise. Kurjategijate arv kasvas vaid Sillamäe linnas ja Tallinna Kalinini rajoonis ning Rapla ja Tartu rajoonis.

Teistest suhteliselt enam võeti 1976. a. kriminaalvastutusele Eesti NSV Kalamajanduse Valitsuse (kurjategijate koefitsient iga 1000 töötaja kohta 17,3 %), Ehitusministeeriumi (12,8 %), Varumisinisteeriumi (10,5 %) ning Liha- ja Piimatööstuse Ministeeriumi (6,3 %) töötajaid. Eelnenud aastaga võrreldes kasvas kurjategijate koefitsient iga 1000 töötaja kohta Kergetööstuse Ministeeriumi, Varumisinisteeriumi, ETKVL-i süsteemides.

Kuritegevuse olukorra üldnäitajate paranemine on toimunud peamiselt kodanike isikliku vara salajase varguse (19,9 %) ning riigi ja ühiskonna vara riisumise (15,9 %) vähenemise arvel. Märkatavalt on eelmise aastaga võrreldes vähenenud ka avalike varguste (16,8 %), liikluseeskirjade kuritegelike rikkumiste (15,2 %) ja huligaansuste (4,1 %) arv.

Alljärgnevalt peatume mõnedel enamlevinud või eriti rasketel kuritegedel.

Kesksel kohal õiguskaitseorganite töös on alati olnud võitlus riigi või ühiskonna vara riisumise vastu salajase varguse teel. Kodaniku isikliku vara salajase varguse järel on sellel kuriteoliigil teine koht kuritegude üldarvus. Samal ajal võib märgata riigi või ühiskonna vara riisumiste arvu järkjärgulist vähenemist. Aastail 1961 - 1965 moodustasid riigi või ühiskonna vara riisumised 20,1 % kõigist kuritegudest, järgmise viisaastaku jooksul selleliigiliste kuritegude osakaal vähenes 14,1 %-le ning aastail 1971 - 1975 - 14,0 %-le. Viimastel aastatel on riisumiste osakaal kuritegevuses jäänud stabiilseks. Kõige suuremat kahju tekitati riisumistega tarbijate kooperatiividele, riiklikule kaubandusele ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtetele ning sovhoosidele, kokku 38,1 % kogu riisumistega tekitatud kahjudest.

Teistest rohkem töötas riisujaid Põllumajanduse Ministeeriumi, Ehitusministeeriumi ja Kaubandusministeeriumi süsteemis.

Võrreldes 1975. aastaga jäi 1976. a. samale tasemele ka administratiivkorras vastutusele võetud pisiriisujate arv. Ligi pool kõigist pisiriisumistest pandi toime Kaubandusministeeriumi ettevõtetes, peaaegu viiendik Liha- ja Piimatööstuse Ministeeriumi süsteemis.

Võrreldes eelnenud aastaga vähenes kodaniku isikliku vara varguste arv peaaegu viiendiku võrra, kuid selle kuriteoliigi osa kuritegude üldmassis jäi endiselt kõige suuremaks. Nagu riigi või ühiskonna vara riisumiste puhulgi on ka siin eelnenud viisaastakutega võrreldes toimunud selle kuriteoliigi osakaalu vähenemine. Kui aastatel 1961-1965 moodustasid kodaniku isikliku omandi vargused 26,7 % kõigist kuritegudest, siis a. 1966 - 1970 21,3 % ja a. 1971-1975 21,2 %. Endiselt moodustavad vargustest suure osa korterivargused.

Pidevat vähenemist on märgata huligaansuste arvus. Kui 1967. a. moodustasid huligaansused 24,7 % kõigist kuritegudest, siis 1976. a. langes huligaansuste osaks vaid 9,6 %. Viimaste aastate jooksul on huligaansuste absoluutarv pidevalt vähenenud. Mitmes linnas ja rajoonis püsib huligaansuste osakaal aga endiselt kõrgel tasemel - Kohtla-Järvel 16,9, Narvas 15,4 ja Kingissepa rajoonis 14,6 %.

Võrreldes 1975. aastaga vähenes 14,1 % võrra pisihuligaansuste eest administratiivvastutusele võetud isikute arv. Pisihuligaansuse vastu peetava võitluse tõhustamiseks hakati senisest enam kasutama ühiskondliku mõjutamise abinõusid, sellesisulisi materjale saadeti rohkem seltsimehelikele kohtutele läbivaatamiseks. Seltsimehelikele kohtutele saadetud materjalide osakaal tõusis 1975. a. 15,3 %-lt 23,7 %-ni 1976. a. Lisaks sellele karistati 42,7 % pisihuligaanidest arestiga ning 33,6 % rahatrahviga.

Rääkides huligaansustest tuleb märkida, et aastast aastasse väheneb ka huligaansel ajendil toimepandud tapmiste arv ja osakaal. Võrreldes 1971. aastaga on siin vähenemine üle kolme korra, samal ajal toimus 75 % tapmistest elukondlikku laadi põhjustel.

Kuigi selliste raskete kuritegude, nagu tapmise, vägistamise, üliiraskete kehavigastuste tahtliku tekitamise ja röövimise osa kuritegevuses on väike (umbkaudu 4 %) jääb võitlus nende kuritegude vastu endiselt õiguskaitseorganite

erilise kontrolli alla, kuna tegemist on kõige raskemate ja ohtlikumate isikuvastaste kuritegudega. Igale sellisele kuriteole tuleb pöörata tähelepanu kui erakordsele sündmusele, nende kuritegude avastamiseks tuleb rakendada kõik olemasolevad vahendid ja võimalused.

Suurem osa rasketest isikuvastastest kuritegudest on toime pandud elukondlikul pinnal, seepärast tuleb nende kuritegude vastu peetava võitluse peatähelepanu pöörata just sinna. Alkohoolikute, skandaalitsejate ja ühiselu reeglite süstemaatiliste rikkujate väljaselgitamine, arvelevõtmine ja nende karistamine administratiivkorras või ühiskondliku mõjutamise vahendeid kasutades võimaldab ära hoida raskete kuritegude toimepanemist selliste isikute poolt.

Kuigi aastast aastasse suureneb vabariigis transpordivahendite arv, on märgata transpordialaste kuritegude pidevat vähenemist nii absoluutarvudes kui ka koefitsiendi osas (kuritegude arv 1000 transpordivahendi suhtes). Riiklik Autoinspeksioon ei ole asjata pööranud järjest suurenevat tähelepanu liikluskultuuri tõstmisele ja liikluseeskirjadest kinnipidamisele. Kasuks on tulnud ka aktiivne liiklusalane propaganda. Tänu neile abinõudele vähenes 1976. a. liikluskuritegude arv 15,7 % võrra ning nende kuritegude toimepanemise eest võeti 14,9 % isikuid vähem kriminaalvastutusele kui 1975. aastal.

Vabariigi partei- ja nõukogude organite, ühiskondlike organisatsioonide, administratiivorganite ning asjaosaliste ametkondade peatähelepanu alaealiste kuritegevuse ja muude õigusrikkumiste vastu peetavas võitluses oli 1976. a. suunatud varem vastuvõetud otsuste järjekindlale täitmisele. Rakendatud abinõude tulemusena õnnestus pidurdada 1975. a. toimunud alaealiste kuritegevuse kasvu. Võrreldes 1975. aastaga vähenes alaealiste poolt toimepandud kuritegude arv 8 % võrra. Kõige suurem oli alaealiste kuritegude arvu vähenemine Rakvere, Viljandi ja Võru rajoonis ning Kohtla-Järve linnas. Samal ajal kasvas aga alaealiste kuritegude arv Jõgeva, Rapla ja Pärnu rajoonis ning Pärnu linnas. Ka Tallinna linnas kasvas alaealiste kuritegude arv 1975. aastaga võrreldes 9,8% võrra.

Kuigi vabariigi ulatuses tervikuna vähenes ka alaealiste kurjategijate arv 7,9 % võrra, on alaealiste järelevalve-

tuse ja kuritegevuse olukord vabariigis endiselt murettekitav.

Alates 1973. a. on alaealiste administratiivüleastumiste arv pidevalt suurenenud, alaealiste kurjategijate osa kurjategijate üldmassiivis aga kasvanud. Kui 1972. a. moodustasid alaealised kurjategijatest 14,4 %, siis 1973. a. - 16,3, 1974. a. - 16,6, 1975. a. - 17,6 ja 1976. a. samuti 17,6 %. 1976. a. alaealiste kurjategijate ja nende poolt toimepandud kuritegude absoluutarv siiski mõnevõrra vähenes 1975. aasta võrreldes.

Veelgi rohkem on suurenenud samal perioodil alaealiste poolt toimepandud kuritegude osakaal vabariigi üldkuritegevuses.

Nii panid alaealised 1972. a. toime 11,9 % kõigist registreeritud kuritegudest, 1973. a. - 13,2, 1974. a. - 13,4, 1975. a. - 14,9 ja 1976. a. - 15,2 %. Seega iga kuues kurjategija meie vabariigis oli alaealine ja iga seitsmes kuritegu pandi toime alaealiste poolt.

Eriolist ärevust tekitab seejuures asjaolu, et 1976. a. suurenes järsult raskeid kuritegusid toimepandud alaealiste arv. Alaealiste kuritegevuse suurenenud ühiskonnaohtlikkust rõhutab seegi, et 1976. a. iga kolmas vägistamise, samuti isikliku vara röövimise ja avaliku varguse eest vastutusele võetud kurjategija oli alaealine.

Endiselt on enamlevinenud kuritegudeks alaealiste hulgas vargus ja huligaansus, mis moodustavad kokku ligi 2/3 kõikidest alaealiste poolt toimepandud kuritegudest. Siinjuures tuleb märkida, et huligaanide osa alaealiste kurjategijate seas on aastast aastasse vähenenud. Kui 1972. a. moodustasid huligaanid alaealistest kurjategijatest 24,7 %, 1973. a. - 20,9, 1974. a. - 21,1, 1975. a. 20,4, siis 1976. a. - 19,0%. Samal ajal oli kodanike isikliku vara salajase varguse eest vastutusele võetud isikutest alaealisi 32,8 % ning riigi ja ühiskonna vara riisujatest 16,1 %.

Tunduvalt kõrgem keskmisest oli 1976. a. alaealiste kuritegevus Kohtla-Järvel (25,6 %), Narvas (22,9 %), samuti Sillamäel, Pärnus, Raplas, Põlvas ja ka Tallinnas. Samal ajal moodustasid alaealised kõigist kurjategijatest Tartu rajoonis 11,5, Tartu linnas 12,8, Haapsalus 11,2 %.

Aastaid on Eesti NSV-s tõsiseks probleemiks alaealiste

grupiline kuritegevus. See negatiivne tendents suurenes veelgi 1976. a., mil alaealiste grupilise kuritegevuse osakaal kasvas 65,5 %-ni (1975. a. 61,1 %) alaealiste poolt toimepandud kuritegudest.

Vabariigi linnades ja rajoonides on kuritegelike gruppide osatähtsus alaealiste poolt toimepandud kuritegude arvus erinev. Kui Rakvere rajoonis panid alaealised 80,5 % kuritegudest toime grupis (Narvas 75,9, Sillamäel 75, Kohtla-Järvel 74,5 %), siis reas rajoonides on alaealiste poolt toimepandud kuritegude osakaal tunduvalt alla vabariigi keskmise. Näiteks oli see Haapsalu rajoonis 20,0 %, Jõgeva rajoonis 34,5, Kingissepa rajoonis 37,5, Põlva rajoonis 48,1% jne.

Sageli on alaealiste kuritegevust soodustavaks asjaoluks alkoholi tarvitamine ja järelevalvetus. Ligi poole alaealiste kurjategijate arvust moodustavad need, kes kuriteo toimepanemise ajal olid jooabeseisundis. Lisaks sellele on paljud alaealised pannud kuriteo toime alkoholi hankimise eesmärgil. 1976. a. kahekordistus nende alaealiste arv, kes võeti alkoholi tarvitamise pärast arvele miilitsa lastetubades. Suurenes ka alaealiste arv, keda karistati administratiivkorras ebakainena avalikku kohta ilmumise eest. Samal ajal on mõnevõrra nõrgenenud võitlus täiskasvanutega, kes tõmbavad alaealisi kaasa alkoholi kuritarvitamisele või kes soodustavad alkoholi kättesaadavaks muutumist. Kuigi alkoholi jooabes kuriteo toimepannud alaealiste osakaal 1976. a. eelmise aastaga võrreldes kasvas, jäi alaealisi joomisele kaasatõmbamise eest kriminaalvastutusele võetud täiskasvanute arv endiseks.

Alaealiste järelevalvetus ja õiguserikkumised viitavad sageli perekonnas, koolis või töökollektiivis tehtava kasvatustöö puudustele. Seda kinnitab ka miilitsa lastetubades arvel olevate alaealiste koduse olukorra uurimine. Sageli on noorukid-õiguserikkujad pärit defektsetest perekondadest, kus tarvitatakse ohtralt alkoholi.

Suur on mitteõppivate ja mittetöötavate noorukite osa kuritegusid ja õiguserikkumisi toimepannud alaealiste hulgas. 1976. a. moodustas selliste alaealiste arv 11,9 % kuritegusid või muid õiguserikkumisi toimepannud alaealiste üldarvust.

Viimastel aastatel on märgata alaealiste kuritegevuses

tendentsi, mille järgi väheneb töötavate alaealiste osa (1972. a. 37,3 %, 1973. a. 33,2, 1974. a. 30,3, 1975. a. 27,1 ja 1976. a. 28,6 %) ning suureneb kooliõpilaste osa (1972. a. 22,7, 1973. a. 27,7, 1974. a. 31,9, 1975. a. 32,5 ja 1976. a. 31,3 %), samuti kutsehariduse süsteemis õppivate noorte osa (1972. a. - 17,5, 1973. a. - 16,5, 1974. a. 17,5, 1975. a. - 20,2 ja 1976. a. - 20,5 %).

Mõnevõrra on vähenenud 14 - 15-aastaste absoluutarv ja osakaal alaealiste kurjategijate seas. Kui 1973. a. oli 14 - 15-aastaste osakaal 28,7 % 16 - 17-aastaste 71,3 vastu, siis 1974. a. olid need vastavalt 27,0 ja 73,0 %, 1975. a. 27,1 ja 72,9 % ning 1976. a. 26,3 ja 73,7 %.

Kuigi 1975. aastaga võrreldes kasvas mõnevõrra tütarlaste osa alaealiste kurjategijate seas (1975. a. 4,1, 1976. a. 4,9 %) on see madalam kui varasematel aastatel (1972. a. 5,1, 1973. a. 5,4, 1974. a. 6,1 %) ning ka kuriteo toimepannud tütarlaste absoluutarv jäi endisele tasemele.

Üheks põhiliseks teguriks, mis soodustab alaealiste kuritegevust, on noorukite järelevalvetus. Suurem osa kuritegudest pannakse toime õhtusel või öisel ajal. Alaealiste viibimine hilisõhtul ja öösel tänavatel ning teistes nulle keelatud kohtades viitab sellele, et puudub kontroll alaealiste käitumist reguleeriva kohaliku RSN otsuse täitmise üle. Selles valdkonnas tuleb veel palju ära teha. Senisest enam tuleb tösta komsomoliorganisatsioonide ja teiste noorsoo-organisatsioonide osa. Ilmselt oleks otstarbekas rahvamalevate ridades moodustada spetsiaalsed komsomoligrupid, kes tegeleksid noorukitega.

Kuritegude toimepanemist soodustavaks peamiseks asjaks tuleb endiselt pidada alkoholismi ja joomist. Võitluses alkoholismi ja joomisega esineb kahjuks veel suuri lünki. Sageli ei olda töötajate kollektiivides printsiipiaalsed ja kriitilised nende suhtes, kes on joomingute tagajärjel pannud toime tööluuse, tarvitavad alkoholi avalikus kohas või rikuvad joochnuna avalikku korda. Praktika näitab, et enamik joominguid on saanud alguse just töökohas, emme tööpäeva lõppu. Tihti peale võtavad joomisest osa ka need ametiisikud, kelle otseseks kohuseks on töötajate moraalne kasvatamine, sealhulgas ka joomise vastu võitlemine. Paraku ei tegutse ka joomise vastu võitlemise komisjonid küllaldase efektiivsusega.

See, et joomine on otseses seoses kuritegevusega, on vana tõde. Igal aastal pannakse umbes pooled kõigist kuritegudest ning enamuse rasketest kuritegudest toime alkoholi-joobes. 1976. a. purjus kurjategijate osa (47,3 %) mõnevõrra kasvas võrreldes 1975. aastaga (46,1 %). Sealjuures reas linnades ja rajoonides olid kuriteo toimepanemise ajal alkoholi-joobes üle poole kõigist kurjategijatest (Kohtla-Järvel 55,5, Tallinna Lenini rajoonis 53,7, Tartus 52,3 %).

Üksikute kuritegude lõikes oli 1976. a. Eesti NSV-s purjus kurjategijate osakaal järgmine: tahtlik tapmine 77,4% (1975. a. 67,7 %), tahtlik ülliraske kehavigastuse tekitamine 83,8 % (86,5), vägistamine 78,8 % (93,0), röövimine 89,6% (90,9), avalik vargus 72,2 % (74,5), huligaansus 86,8 % (84,6), liiklusalased kuriteod 27,3 % (29,7), riigi või ühiskonna vara riisumine salajase varguse teel 33,6 % (37,7).

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 30. 06. 1972. a. seadluse "Joomise ja alkoholismi vastase võitluse tugevdamise abinõude kohta" alusel võeti 1976. a. administratiivvastutusele 2,3 % rohkem isikuid kui 1975. a. Ka tänavatel ja muudes avalikes kohtades peeti mõnevõrra rohkem joobnud isikuid kinni kui 1975. a. Senisest enam tuleks alkoholi kuritarvitavate isikute suhtes kohaldada ühiskondliku mõjutamise vahendeid ning rohkem kasutada üldsuse abi nende ümberkasvatamiseks.

Alkoholismiprobleemidega on tihedalt seotud teine kuritegude toimepanemist soodustav asjaolu - parasitlik eluviis. Eriti suur on kindla elu- ja töökohata isikute osa selliste kuritegude toimepanemisel, nagu isikliku vara vargus (32,6 %), tahtlik tapmine (19,3 %), riigi või ühiskonna vara riisumine (18,9 %). Kui 1976. a. oli kõigist kurjategijatest kuriteo toimepanemise ajal ilma kindla töökohata 26,3 %, siis Tartu linnas oli mittetöötavate kurjategijate osa 45,0 %, Tallinna Kalinini rajoonis 38,9 % ja Lenini rajoonis 36,8%. Teistest vähem panid parasitliku eluviisiga isikud kuritegusid toime Sillamäel ning Kingissepa, Põlva ja Haapsalu rajoonis. Statistilistest andmetest nähtub, et kindla töökohata isikute osakaal kurjategijate üldarvus suureneb. Kui 1972.a. omas kõigist kurjategijatest kuriteo toimepanemise ajal kindlat töökohata 23,7 %, siis 1973. a. oli see 24,1, 1974. a. 26,1 ja 1975. a. 26,5 %.

Parasitliku eluviisiga isikute õigeaegne väljaselgitamine ning nendega tehtava profülaktilise töõ parandamine oleks üheks reserviks kuritegude arvu vähendamisel. Efektiveks abinõuks võitluses kuritegevuse vastu on üldsuse järjest laiem kaasatõmbamine nii õiguserikkumiste kui ka kuritegude ärahoidmisele, tõkestamisele ning kurjategijate väljaselgitamisel ja nende ümber moraalise hukkamõistuõhkkonna loomisele. Seepärast ongi kohtupraktika läinud seda teed, et kõrvuti karmide karistuste mõistmisega retsidivistidele ning raskeid kuritegusid toimepannud isikutele rakendatakse ühiskondliku mõjutamise vahendeid neile, kes panid toime väikese ühiskonnaohtlikusega kuriteo ning sattusid kuritegelikule teele juhuslikel asjaoludel.

1976. a. kuritegevuse statistika sügavam analüüs võimaldab igas vabariigi linnas ja rajoonis töötada välja konkreetsed abinõud võitluseks kuritegude jmt. õiguserikkumiste vastu.